

УДК 355.34:94] [477] “1943-1945”

DOI: 10.33099/2707-1383-2020-37-3-99-110

*Левченко С.М., здобувач кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8990-6524>*

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНІХ ТА ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1943–1945 рр.)

У статті на основі архівних документів та спеціальної літератури досліджується організаційно-функціональна побудова органів контррозвідального захисту спеціальних (Внутрішніх, Прикордонних та інших) військ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР під час вигнання гітлерівських окупантів з території України.

Розглядається створення у структурі Головного управління контррозвідки СМЕРШ Наркомату оборони СРСР окремої вертикалі органів захисту військ від розвідувально-підривної та диверсійно-терористичної діяльності противника.

Висвітлюються основні чинники оперативної обстановки та загрози, протистояти яким були покликані органи контррозвідального захисту спеціальних військ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, основні результати оперативно-службової діяльності військових контррозвідників.

***Ключові слова:** військова контррозвідка, війська спеціального призначення, спецслужби, розвідувально-диверсійна діяльність, Друга світова війна.*

Постановка проблеми. Під час війни з гітлерівськими загарбниками контррозвідальна робота із захисту Діючої армії, інших військових формувань та військового тилу від розвідувально-підривних й диверсійно-терористичних спрямувань спецслужб країн-агресорів виступала одним із провідних напрямів опера-

тивної діяльності радянських спеціальних служб, зокрема — відновленого у 1943 р. Народного комісаріату державної безпеки (далі — НКДБ) СРСР. Контррозвідальний захист військ (сил) Наркомату оборони (далі — НКО) і Наркомату Військово-морського флоту (далі — НКВМФ), Внутрішніх та Прикордонних військ

Народного комісаріату внутрішніх справ (далі — НКВС) СРСР виокремився в самостійний важливий напрям оперативно-службової діяльності військової контррозвідки.

Водночас зазначимо, що на фоні існуючих наукових доробків залишається недостатньо дослідженим контррозвідувальний захист спеціальних військ, тобто Внутрішніх (оперативних) та Прикордонних військ НКВС СРСР.

Необхідно підкреслити, що в умовах запеклих бойових дій спецвійська виконували вкрай важливі оперативно-бойові завдання із захисту військового тилу, комунікацій, особливо важливих об'єктів від розвідувально-диверсійної діяльності противника. З їх особового складу, зокрема, сформували 70-узагальновійськову армію, яка брала активну участь у фронтових діях, у визвольній місії в Східній Європі (78 її воїнів стали Героями Радянського Союзу).

Подальше вивчення й адаптоване до сучасної оперативної обстановки використання історичного й оперативного досвіду усебічного контррозвідувального забезпечення військових формувань під час вигнання гітлерівських окупантів з території УРСР виявляється важливим для розвитку наукових засад діяльності та реформування сектору безпеки і оборони нашої держави.

Контррозвідувальне забезпечення Збройних України, Національної

гвардії та військових формувань Державної прикордонної служби МВС України набуває особливого значення за умов, коли переважаючим і специфічним типом війн та збройних конфліктів у сучасному світі стає протистояння державних військових формувань різноманітним іррегулярним озброєним угрупованням (сепаратистським, повстансько-партизанським, терористичним, радикально-екстремістським, транснаціонально-злочинним тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження контррозвідувального захисту військових формувань під час звільнення України від гітлерівських агресорів було започатковано спеціалістами радянського періоду, проте, як правило, не виокремлювалося у самостійну наукову тематику [12; 14–15; 19–20]. Значну джерельно-пізнавальну цінність зберігають відповідні видання документів органів держбезпеки [17–18].

Нині вивчення діяльності органів військової контррозвідки набуло значення одного із продуктивних аспектів наукового напрямку військово-історичної науки — дослідження історії розвідки та контррозвідки в Україні. Зокрема, структура, функції, головні напрями, форми і методи оперативної роботи у воєнних умовах на території України особливих відділів НКВС, а з 1943 р. — органів Головного управління контррозвідки (далі — ГУКР) СМЕРШ (від

слів «Смерть шпигунам») Народного комісаріату оборони СРСР здобули висвітлення у дисертаційних роботах, наукових й навчальних працях провідних дослідників минулого військової контррозвідки в Україні В. Бихова [1], О. Божка [2], Д. Веденєєва [4–6].

Огляд організаційно-правового забезпечення діяльності спеціальних військ НКВС подано у дослідженнях О. Калюка [13] й В. Окіпнюка [16]. Їх доробки враховував автор статті, одночасно поклавши в основу публікації документи Галузевих державних архівів СБ та МВС України. При цьому аналіз стану наукової розробки теми свідчить, що контррозвідальний захист радянських спеціальних військ під час війни не отримав належного висвітлення й потребує поглибленого профільного дослідження, що обумовлює *наукову новизну* статті.

Джерельну базу статті становлять документи Галузевого державного архіву МВС України [7–10] фондів 3 та 45 (розпорядчі, інформаційно-аналітичні документи, службове листування), а також документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України [11] — колекції друкованих видань НКВС-КДБ УРСР.

Метою статті є наукове відтворення, на основі документальної спадщини спецслужби, розвитку організаційно-функціональних засад розбудови органів контррозвідального захисту спеціальних військ

НКВС СРСРЗ ГУКР СМЕРШ НКО СРСР під час визволення території України від гітлерівських агресорів у 1943–1945 рр.

Виклад основного матеріалу. В роки війни головними завданнями контррозвідальної діяльності ставали захист від агентурної розвідки та іншої спеціальної підривної діяльності противника органів державного управління та вищого керівництва держави, Збройних Сил (передовсім — Діючої армії, яка протистояла Німеччині та її союзникам на Східному фронті), військового тилу, партизанського руху, промисловості та оборонно-промислового комплексу, транспортної системи, сфери державної та військової таємниці. Окремої уваги контррозвідників потребувала і величезна система спеціальних військ НКВС, куди входили Внутрішні війська (далі-ВВ), Прикордонні й конвойні війська, війська урядового зв'язку, а також війська із охорони залізниць та промислових підприємств, підпорядковані Головному управлінню оперативних військ НКВС СРСР.

Радянським контррозвідникам протистояв сильний й досвідчений супротивник — сукупність спеціальних служб нацистської Німеччини та її союзників. В Україні окупанти розгорнули потужну мережу карально-репресивних органів спеціального призначення — військової розвідки — абверу (який мав підрозділи власне розвідки, або абвер-1, дивер-

сійно-підривної справи — абвер-2, військової контррозвідки — абвер-3), таємної поліції (гестапо), поліції безпеки (СД), польової жандармерії, охоронної поліції, поліції порядку. Крім того, діяли спецслужби сателітів Німеччини — таємна поліція (Сигуранца) та Служба спеціальної інформації (військова розвідка) Румунії, угорська розвідка та контррозвідка, спецоргани фашистської Італії. В Україні дислокувалося до 26 спецорганів противника, на потреби таємної війни на Східному фронті працювало до 60 німецьких спеціальних навчальних закладів, щорічно випускаючи до 10 тис. розвідників, диверсантів і терористів [5; 11, арк. 9–17].

Досягнення стратегічного перелому в ході бойових дій, перехоплення Червоною армією ініціативи у веденні війни, розгортання стратегічного наступу та ускладнення рівня завдань, які виконувалася Діючою армією (поряд із накопиченим досвідом оперативної роботи у військах) призвів до видокремлення військової контррозвідки (далі-ВКР) у самостійний орган. Відповідно до указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 квітня 1943 р. був відтворений Народний комісаріат державної безпеки та його республіканські наркомати, у складі відомства запроваджувалося 2-ге Головне управління (контррозвідка) та 2-гі Управління-відділи республіканських й регіональних органів НКДБ. Вони зосереджували увагу

на відсічі підступам спецслужб противника за територіальною та об'єктивною ознакою.

Відповідно до постанови Ради Народних Комісарів (уряду) СРСР від 19 квітня 1943 р. № 415-138-сс з зі структури НКВС СРСР вилучалися Управління особливих відділів, на їх базі утворювалося Головне управління контррозвідки (далі-ГУКР) СМЕРШ (від слів «Смерть шпигунам») Народного комісаріату оборони. 21 квітня 1943 р. уряд затвердив Положення про ГУКР СМЕРШ, яким, зокрема, встановлювалася вертикаль органів військової контррозвідки: управління СМЕРШ на фронтах, відділи — в арміях, корпусах, дивізіях, бригадах, гарнізонах, укріплених районах, установах НКО тощо.

На СМЕРШ покладалися, передовсім:

- боротьба зі шпигунською, диверсійною, терористичною і підривною діяльністю іноземних розвідок у частинах і з'єднаннях Червоної армії (далі — ЧА);
- виявлення «антирадянських елементів» в частинах і установах ЧА;
- боротьба зі зрадництвом і зрадою Вітчизні у частинах і установах Червоної армії (перехід на бік противника, укривання шпигунів, сприяння їх роботі);
- викриття дезертирства і членості шкідництва;
- фільтрація та перевірка військовослужбовців та інших осіб, що перебували в полоні і оточенні.

Типова структура Управління СМЕРШ фронту від квітня 1943 р. (338 штатних одиниць) включала:

– 1-й відділ з агентурно-оперативної роботи по штабу та управлінським органам фронту;

– 2-й відділ: з зафронтової роботи, боротьби з агентами-парашутистами противника, військовополоненими, фільтрація;

– 3-й відділ: керівництво роботою інших органів СМЕРШ на фронті, протидія розвідці противника, дезертирству;

– 4-й відділ — слідчий, а також відділ кадрів, оперативного обліку тощо [6, с. 163–164].

Оперативних співробітників для ГУКР СМЕРШ почали готувати за 6–9 місяців 1 та 2-га московські школи (разом на 800 курсантів), Ташкентська (200 курсантів), Хабаровська (250 курсантів), а також 4-місячні курси у Новосибірську та Свердловську [17, с. 35–37, 224]

Це дало відповідні службові результати, адже військові контррозвідники 1-го, 2-го і 3-го Українських фронтів лише з травня 1943 по червень 1944 р. виявили і знешкодили 622 співробітники і агенти ворожих спецслужб, перевербували 52 агенти, які прямували до наших тилів, і самі запровадили в середовище противника 289 оперативних джерел [17, с. 61].

Усього за період війни контррозвідниками було затримано в Україні 7849 агентів спецслужб

противника, з яких 6951 — німецької, 791 — румунської, 20 угорської розвідок. Із них 2574 агенти були залишені противником перед відступом, а 508 закинуті в радянський тил, 175 завербовано ще у довоєнний період [4, с. 85]. Контррозвідники територіальних органів НКВС-НКДБ разом із органами СМЕРШ виявляли агентуру спецслужб противника, захоплювали їхні документи, ліквідували склади зброї і диверсійної техніки залишеної «п'ятої колони». Усього безпосередньо за період звільнення України контррозвідники викрили 4822 агенти німецьких, румунських і угорських спецорганів [15, с. 72; 20, с. 70].

Власні органи ВКР створювалися для обслуговування спеціальних військ НКВС, на які було покладено надзвичайно важливі у бойових умовах функції охорони військового тилу Діючої армії, комунікацій та особливо важливих об'єктів від розвідувальної та диверсійно-терористичної діяльності спецслужб ворога. На той час зросла кількість 2–3-місячних розвідувально-диверсійних шкіл противника, в яких одночасно навчалася до 1,5 тис. осіб, лише за 1942 р. обсяг агентури, яку ворожі спецслужби засилали в наш тил, збільшився у 2,5 разу. За вказівкою рейхсфюрера СС Г. Гімmlера створили спеціальний орган «Підприємство «Цепелін» для масштабної диверсійно-терористичної роботи в СРСР, включаючи глибоко

тилові регіони Півночі, Поволжжя, Казахстану тощо [19, с. 51].

Більше того, із наближенням фронту до кордонів Німеччини у планах спеціальної діяльності агресорів зросла роль стратегії так званого «кляйнкріга» («малої війни»), яка передбачала активізацію розвідувально-підривних заходів у тилу радянських військ. 12 лютого 1944 р. у складі Головного управління імперської безпеки створюється 8-е управління (організація «п'ятої колони» в тилу противника). Значні зусилля вживалися щодо контррозвідувального захисту залізничного транспорту, адже агентурно-диверсійні групи противника на станціях Харків та Київ, наприклад, знешкоджувалися або здавалися у полон аж до лютого 1945 р.

Відтак, наказом НКВС СРСР від 15 травня 1943 р. № 00856 6-й відділ Управління особливих відділів НКВС СРСР реорганізовувався у відділ контррозвідки НКВС СМЕРШ. До його складу входили:

- 1-е відділення: агентурно-оперативна робота по центральному управлінню військ НКВС СРСР;
- 2-е: керівництво оперативною діяльністю відділів СМЕРШ при військах охорони тилу фронтів;
- 3-е: управління оперативною роботою в Прикордонних військах НКВС;
- 4-е: керівництво оперативною роботою у Внутрішніх військах (ВВ), військах НКВС з охорони залізниць,

промислових об'єктів, у конвойних військах;

- 5-е відділення: слідче;
- секретаріат, облікова група, підрозділи забезпечення [8, арк. 47–50].

Відділ контррозвідки СМЕРШ Українського округу ВВ НКВС (перший штат якого був затверджений 15 травня 1943 р.) станом на 1945 р. забезпечував безпеку 33 об'єктів, включаючи 8 дивізій, 10 бригад та 4 полки оперативних військ НКВС. До 1946 р. чисельність співробітників військової контррозвідки у згаданому окрузі перевищила 300 осіб, в їх апараті негласного співробітництва перебувало 115 агентів, 1422 резиденти, 6912 інформаторів [7, арк. 5–7; 8, арк. 17–18].

У міру вигнання агресора відбувалося відновлення охорони державного кордону на ділянці Української РСР. 3 серпня 1944 р. почали діяти Інструкції Прикордонним військам (далі-ПВ) НКВС СРСР щодо охорони прикордонної лінії з Польщею та Румунією [8, арк. 25–28].

Для контррозвідувального захисту прикордонників наказом НКВС СРСР від 25 серпня 1944 р. № 001045 сформували відділ контррозвідки НКВС СМЕРШ ПВ НКВС Прикарпатського округу, який обслуговував 13, 14, 31, 33, 87-й прикордонні загони [9, арк. 29].

Окрему увагу було приділено особливо важливим підприємствам та контррозвідувальному захисту частин (підрозділів) ВВ НКВС, які їх

охороняли. Зокрема, вказівка НКДБ СРСР від 8 липня 1943 р. № 40 спрямовувала на удосконалення контррозвідувального захисту та протидиверсійного забезпечення заводів та інших установ, які мали оборонне значення, використовували бактеріологічні препарати та отруйні хімічні речовини, проведення ревізії агентурного апарату та придбання негласних помічників із кваліфікованих, патріотично налаштованих працівників.

Доцільно зазначити, що контррозвідувальному захисту спецвійськ сприяла і система ретельного підбору й перевірки їх особового складу. Запроваджувалася поглиблена спецперевірка призовного контингенту із залученням представників територіальних органів держбезпеки. Окрему процедуру з відбору призовників до ВВ та ПВ НКВС регулювала спеціальна інструкція, введена в дію наказом НКВС СРСР № 00658 «Про роботу органів НКВС з відбору призовників до прикордонних і внутрішніх військ НКВС і проведення чергових призовів» [16, с. 234–235].

Відзначимо, що співробітники військової контррозвідки не тільки захищали Діючу армію і тил від підступів агресора, але й нерідко самі брали участь у бойових діях. Із початку війни і до березня 1944 р. загинуло 3725, пропало безвісти 3092 та було поранено 3520 співробітників особливих відділів НКВС та СМЕРШ [19, с. 62].

Зрозуміло, що роботі органів військової контррозвідки були властиві й численні недоліки та серйозні правові відхилення, породжені як екстремальними умовами військового часу (включаючи масовий притік некваліфікованих оперативних співробітників та слідчих), так і традиційним для сталінської епохи нехтуванням нормами законності та правами людини.

Про це, зокрема, красномовно свідчать результати перевірки бригадами Управління особливих відділів НКВС СРСР стану роботи органів військової контррозвідки Народного комісаріату Військово-морського флоту та Чорноморського флоту (наказ НКВС СРСР від 18 червня 1942 р. № 001271). Оперативній діяльності цих структур, визнавалося у документі, властиві «занехаяність та серйозні недоліки в постановці агентурної та слідчої роботи, в окремих випадках злочинно-халатне ставлення до справи».

Застосовуються незаконні методи професійної діяльності, співробітники припускаються аморальних вчинків. Практикуються безпідставні арешти, незаконні методи ведення слідства, внаслідок застосування яких оперпрацівники «отримували вигадані свідчення» про приналежність громадян до «контрреволюційних організацій і груп» [10, арк. 26–27].

Висновки. Отже, створення окремого відомства військової контррозвідки та його мережі від

рівня фронтів до окремих частин, адаптація організаційно-функціональної побудови органів ВКР до стратегічних завдань із розгрому гітлерівського угруповання в Україні, дозволила підвищити ступінь захищеності військ та військового тилу від підступів противника, наблизити її до нової організації Діючої армії, а також надати підрозділам ВКР можливість здійснювати власний наступальний розвідувальний пошук та оперативні ігри зі спецслужбами ворога, вести слідчі дії й виявляти військових злочинців.

Позитивною новацією стало створення системи контррозвідувального захисту оперативних й Прикордонних військ. Структура органів ВКР пронизала усю службову вертикаль спецвійськ від органів їх центрального управління до військових частин. Вона будувалася як за об'єктовою ознакою, так і відповідно до певного роду спеціальних військ.

Окрім агентурно-оперативної роботи як головної форми контррозвідувального захисту спецвійськ, органи СМЕРШ були наділені слідчою функцією, що прискорювало розслідування особливо важливих справ. Важливе значення мало налагодження підготовки профільних офіцерських кадрів для органів ГУКР СМЕРШ (яке існувало у 1943–1946 рр.).

Контррозвідувальний захист органів ГУКР СМЕРШ Наркомату оборони мав суттєве зна-

чення для забезпечення безпеки й боєздатності спеціальних військ, у тому числі — за рахунок знешкодження залишених в Україні на осідання при відступі німецьких військ агентурних розвідувально-диверсійних резидентур. У кінцевому підсумку убезпечило від підступів ворога глибокі тили та комунікації Діючої армії та її Українських фронтів, які з весни 1944 р. включилися в історичну місію із вигнання гітлерівських окупантів з Європи.

Відповідно, з весни 1944 р. (після виходу наступаючої Червоної армії на державний кордон СРСР 1941 року) Прикордонні війська почали виконувати завдання із охорони й прикриття відновленого державного кордону за умов, коли противник не відмовився від спроб розгортання розвідувально-підривної діяльності власне на території СРСР, що обумовлювало важливість контррозвідувального супроводження бойової діяльності прикордонників.

Досвід діяльності спецслужби в екстремальних умовах війни із контррозвідувального захисту Збройних Сил СРСР зберігає пізнавальне й практичне значення з погляду поглибленого вивчення воєнно-історичних чинників минулого України, оперативного мистецтва, розвитку організаційно-функціональних форм органів військової контррозвідки відповідно до змін воєнно-стратегічної ситуації та провідних факторів оперативної обстановки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Быхов В. Л. Военная контрразведка в действующей советской армии в Украине периода 1941–1945 годов : дис. ... канд. ист. наук : 21.00.04. — К., 1999. — 215 с.
2. Божко О. Особливі відділи в системі органів державної безпеки 1918–1946 рр. / О. Божко // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД. — 2000. — № 2. — С. 336–361; 2001. — № 2. — С. 281–315.
3. Веденеев Д.В. Діяльність органів та військ державної безпеки в Україні в період Другої світової війни (1939–1945 рр.) : навч. посібник. — К.: НВВ НА СБУ, 2011. — 98 с.
4. Веденеев Д.В., Лисенко О.Є. Протидія радянських спецслужб німецькій розвідці й контррозвідці на території України в 1941–1944 рр. // Український історичний журнал. — 2015. — № 1. — С. 69–91.
5. Веденеев Д.В. Система асиметричного протиборства спецслужб гітлерівської Німеччини // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ. Зб. тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції (Львів, 18–20 травня 2016 р.). Львів: НА СВ України імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2016. — С. 333–334.
6. Веденеев Д.В. Організаційно-функціональний устрій органів контррозвідального захисту Діючої армії під час визволення України від нацистських окупантів (1943–1944 рр.) // Сторінки історії. — 2019. — № 48. — С. 159–171.
7. Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України (далі — ГДА МВС України). — Ф. 3. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 5–7.
8. ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 5. — Спр. 35. — Арк. 17–50.
9. ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 122. — Арк. 29.
10. ГДА МВС України. — Ф. 13. — Оп. 375. — Спр. 101. — Арк. 26–27.
11. Галузевий державний архів Служби безпеки України. — Ф. 45. — Оп. 3 — Спр. 375. — Арк. 9–17.
12. Душин Н.П. Советская военная контрразведка в годы Великой Отечественной войны // Сборник КГБ СССР. — 1985. — № 106. — С. 7–16.
13. Калюк О.М. Війська НКВС (МВС) в Україні (1939–1953 рр.): історико-правовий аспект : дис. ... канд. юр. наук : спеціальність 12.00.01 — теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. Київський національний університет внутрішніх справ. — К., 2006. — 182 арк.
14. Коровин В.В. Советская контрразведка в годы Великой Отечественной войны // Труды ВКШ КГБ СССР. — 1985. — № 35. — С. 42–54.
15. Никитченко В.Ф. Чекисты Украины в период Великой Отечественной войны // Труды ВКШ КГБ при СМ СССР. — 1971. — № 2. — С. 66–82.
16. Окіпнюк В.Т. Війська органів державної безпеки // Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.) : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. — С. 201–229.

17. Советская военная контрразведка. Сборник документов. 1984. — Москва: РИО ВКШ КГБ, 1984. — Ч. 3. — 735 с.

18. Советские органы государственной безопасности в Великой Отечественной войне. Сборник документов и материалов. Т. III–V. — М.: РИО КГБ СССР, 1985–1987.

19. Устинов И. Л. Из истории борьбы советской военной контрразведки с немецко-фашистской разведкой во время войны // Труды Высшей школы КГБ при СМ СССР. — 1971. — № 2. — С. 51–62.

20. Цветков А.И., Петренко П.Е. Борьба советской контрразведки с диверсионно-разведывательными формированиями противника в годы Великой Отечественной войны // Труды ВКШ КГБ СССР. — 1985. — № 34. — С. 69–78.

REFERENCES

1. VI Bykhov Military Counterintelligence in current exercitus Fontes iuris Germanici antiqui sunt in Ucraina in tempus 1941–1945: dis. ... cand. ist. Scientia: 21.00.04. — E., 1999. — 215 p.

C. 2. Speciali Bozhko securitas publica Dicasteria ad systema corpora 1918–1946 / O. Bozhko // III de archives VUCHK — GPU — NKVD. — 2000. — № 2. — P. 336–361; 2001. — № 2. LXXXIV, 281–315.

3. Vedeneev DV Corpora militum securitas et actionibus de statu in Ucraina durante Secundo Bellum Orbis Terrarum (1939–1945); artem. manual. — K.: HBB HA СБУ, 2011. — XCVIII с.

4. Vedeneev DV, OE Lysenko Specialis officia et Soviet Counteraction ex Germanico in agrum Counterintelligence intelligentia et Ucraina in Ucraina // M. 1941–1944 Journal. — 2015. — 1. № P. 69–91.

5. Vedeneev DV Specialis officia systema asymmetric in confrontatio cum Hitler scriptor De Germaniae // Expectationes pro progressionem militum apparatu et apparatu et pedestribus copiis contendit. Coll. abstrahit ab tradit atque technica colloquium International scientific (Lviv: 18–20 Maii, MMXVI). Leopoldis: na hi Hetman Petro Sagaidachny Ucraina nomine nuncupetur, 2016 — P. 333–334.

6. Vedeneev DV Insignes et ad munus norma compages de corporum tutela contra intelligentia, liberatio ab Active Exercitus in Ucraina de nationalis socialismi qui tenebant supellectilem (1943–1944) // Paginae ex historia. — 2019. — 48 № nigricornis — P. 159–171.

7. Sectoral status archive of Ministerio Internus in Ucraina Negotiis (inferius — de Ministerio GDA Internum Negotiis Ucraina). — 3. F — c. 1. — Ref. 53. — Arc. 5–7.

8. GDA de Ministerio Internum Negotiis Ucraina. — F. 45. — c. 5. — Ref. 35. — Arc. 17–50.

9. Internum GDA de Ministerio Negotiis Ucraina. — F. 45. — c. 1. — Ref. 122. — Arc. XXIX.

10. Internus GDA de Ministerio Negotiis Ucraina. — F. 13. — c. 375. — Ref. 101. — Arc. 26–27.

11. Sectoral status archive of Service Securitatis de Ucraina. — F. 45. — c. III — Ref. 375. — Arc. 9–17.

12. Душин Н.П. Magna AMANS PATRIAE Bellum // Collectio Soviet militari Counterintelligence per KGB et USSR. — 1985. — № 106. — P. 7–16.
13. Kalyuk ad OM Copias in NKVD (MIA) in Ucraina (1939–1953) historical and pertinent: dis. ... Cand. jur. Sciences: specialty 12.00.01 — historia, et doctrina legis et civitatis, legalis historia, et doctrina rei publicae. Kyiv National University of Internum Negotiis. — E., 2006. — CLXXXII laxare rudentis.
- TE DEUM LAUDAMUS TE 14 Korovin Fontes iuris Germanici antiqui in Counterintelligence magni AMANS PATRIAE Belli // Acta KGB Insecta. — 1985. — 35 № nigricornis — P. 42–54.
15. Nikitchenko F Chekists Ucraina durante magni AMANS PATRIAE Belli // Acta KGB sub auspicio USSR. — 2. 1971. — № nigricornis — P. 66–82.
16. VI Okipnyuk // corpora militum securitas publica de Russia, in Soviet corpora securitas publica regiminis in regno Artaxersis regis de absoluta (1929–1953): Monograph. Kherson: OLDI, PLUS, 2019. — P. 201–229.
17. Counterintelligence Soviet militari. Et documentorum collectio. 1984. — Moscow: Rio VKSH KGB, 1984. — sect. cap. 3. — DCCXXXV p.
18. Fontes iuris Germanici antiqui in statu agencies pignus magni AMANS PATRIAE Belli. Et documentorum collectio ex materiae. T. III–V. — M. Rio KGB SSSR, 1985–1987.
- 19Ab WARKS Ustinov historia de Soviet militum certamen inter intelligentia Counterintelligence Nazi bello // Acta KGB Superius Sicut School in USSR. — 1971 — 2. № nigricornis — P. 51–62.
21. Tsvetkov AE, FE Petrenko Quod certamen ad sabotage in Soviet Counterintelligence explorata acies hostium in magni AMANS PATRIAE Belli // Acta KGB in USSR. — 1985. — 34 № nigricornis — P. 69–78.

Levchenko S.M., candidate of the National Security and Defense Strategy Department of NDU named after Ivan Chernyakhovsky (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8990-6524>

ORGANIZATION OF COUNTERINTELLIGENCE SUPPORT BY THE INTERNAL AND BORDER TROOPS ON THE TERRITORY OF UKRAINE (1943–1945)

The article on the basis of archival documents and special literature examines the organizational and functional structure of the counterintelligence protection of special (Internal, Border, and others) troops of the People's Commissariat of Internal Affairs (PCIA) of the USSR during the expulsion of Hitler's invaders from the territory of Ukraine.



The creation in the structure of the Main Counterintelligence Directorate of the SMERSH of the People's Commissariat of Defence of the USSR of a separate vertical power system of bodies for the protection of troops from reconnaissance and sabotage and sabotage and terrorist activities of the enemy is considered.

The main factors of the operational situation and the threat that the counterintelligence bodies were called to counter and the main results of the operational and service activities of military counterintelligence, are covered.

During the war, the main tasks of counterintelligence activities were to protect against intelligence and other special subversive activities of the enemy the government and the top leadership of the state, the USSR Armed Forces (especially — the Army, which countered Germany and its allies on the Eastern Front), military rear, guerrilla movement, industry and defense and industrial complex, transport system, and the sphere of state and military secrets. The huge system of special forces also needed the special attention of counterintelligence agents.

The PCIA included the Internal Troops, the Border Troops, the Convoy Troops, the Government Communications Troops, and the Troops for the Protection of Railways and Industrial Enterprises, subordinated to the Main Directorate of the Operational Troops of the PCIA of the USSR.

The experience of the special service under extreme conditions of war in counterintelligence protection of the Soviet Armed Forces remains cognitive and practical in terms of in-depth study of military and historical factors of Ukraine's past, operational art, development of organizational and functional forms of military counterintelligence in accordance with changes in military and strategic situation and major factors of the operational situation.

Key words: *military counterintelligence, special forces, intelligence services, reconnaissance and sabotage activities, World War II.*